

FOLKETS HUS

i Södertälje
1970-1990

NYA
FOLKETS HUS
i Södertälje
1970–1990

Liten historik

GÖRAN GELOTTE

INLEDNING

I vårt land finns flera institutioner som aktivt bidragit till att demokratin har fått en fast förankring i samhällslivet. En sådan är Folkets Husrörelsen med den nära sammanhängande friluftsavdelningen Folkets Park. Deras historia går tillbaka till slutet av 1800-talet, till kamptiden då vårt moderna samhälle sakta formades. Det var en brytningstid mellan majoritetens tidigare liv på landet och dess överflyttning till städer och samhällen.

Genom lyckliga omständigheter blev brytningsskedet i tjugonde seklets början i vårt land inte någon stor dramatisk urladdning mellan polerna fattig – rik. Det blev istället en stillsam revolution med några smärre blodiga incidenter.

Redan mycket tidigt fanns en strävan inom den kämpande arbetarklassen att skaffa sig egna bastioner för den fortsatta kampen. I dessa skulle finnas samlingslokaler för politiska och fackliga möten, studiecirklar och föreläsningar, nöjen och avkoppling. Tanken var att de som inte haft möjlighet att åtnjuta någon längre skolundervisning skulle kunna förkovra och bilda sig. Kunskap och insikter var de vapen med vilka man inom arbetarrörelsen ville omdana samhället, inte med bajonetter och gevär.

FOLKETS HUS KOMMER TILL

Förhoppning om det egna huset stod högt på önskelistan när arbetarrörelsen organiserade sig och började sin målmedvetna kamp. Alltför ofta saknade dess medlemmar tillgång till lokaler för möten av olika slag. Att ständigt flytta från ett provisorium till ett annat inverkade negativt på arbetet. Tanken på ett Folkets Hus blev allt viktigare.

Det första nybyggda Folkets Hus invigdes i Malmö den 1 april 1893. I sitt invigningstal där betonade Axel Danielsson vikten av att ha ett eget hus där man utan fruktan kunde uttrycka sina åsikter. Samma år tillkom landets första Folkets Park i staden. Flera Folkets Hus och Folkets Park tillkom inom det närmaste årtiondet i Sverige. I Södertälje bildades en Folkets Hus-förening 1903 med målsättning att få tillstånd egna samlingslokaler.

FÖRENING I SÖDERTÄLJE

Industriernas starka tillväxt från 1890-talet fram till första världskriget återspeglades i kraftigt ökande befolkningssiffror. Många av arbetstagarna organiserade sig. Den fackliga verksamheten tog fart och Arbetarkommunen bildades 1898. Tidigt fanns tankar på egna lokaler då det stundom var knepigt att hitta någonstans att samlas för möten.

Redan 1902 togs drömmen om det egna upp som ett ärende i Arbetarkommunens protokoll. Året därpå bildades en interimsstyrelse och den 24 maj höll den valda styrelsen ett första möte under ordföranden Adolf Molin. I styrelsen ingick idel kända namn från den fackliga sfären i Södertälje. Sekreterare blev A Mellström medan den arbetskrävande sysslan som kassör axlades av Janne Svanlund. Då föreningen uppenbarligen ansågs viktig dubblerade man posterna och vice ordförande blev A Åkerman, vice sekreterare T Forsberg och vice kassör J P Öhnell. Den sistnämnde hade som byggnadssnickare en viss kompetens att bedöma huskonstruktioner och kostnader.

Interimsstyrelsen hade skrapat ihop 96 kronor som fick bli det ekonomiska underlaget för den fortsatta verksamheten. Styrelsen tryckte upp interimskvitton och insatsbevis enligt parollen "många bäckar små...". En ständig agitation vid alla sammanträden och möten gav utslag och redan 1908 kunde föreningen köpa en tomt i korsningen av Turinge- och Dalgatorna för 10 000 kronor.

Läget var kanske inte helt bra och året därpå fick Folkets Husföreningen ett bättre erbjudande som den tog. Det var en mera centralt belägen tomt i hörnet av Nygatan/Nya Stockholmsgatan, vid den numera försvunna Bårstagatan. Köpeskillingen var 10 080 kronor. Den först köpta tomten såldes några år senare.

Markköpena hade tårt på kapitalet men var en obestridlig framgång. Nya vädjanden till de fackligt anslutna och partiets medlemmar fyllde dock på kassan och 1913 vågade man sig på att låta arkitekten Hjalmar Cederström göra ett förslag till föreningslokaler.

Cederström var välkänd i staden för sina insatser i den halvkomunal bostadsstiftelsen Bostäder i Södertälje. Han gjorde ritningar till en klassicistisk byggnad av konventionell art. Man skulle kunnat vänta sig något mera modernt i jugendstil, men arbetarrörelsen hade sina klara bildningsideal och önskade en byggnad i en stil som ingav respekt och värdighet.

Den tänkta byggnaden utnyttjade på ritningarna den befintliga tomten så väl att stadsarkitekten avlog den inlämnade ansökan om byggnadslov under motiveringen att huset var för stort.

TOMT PÅ OXBACKEN

Efter försöket att bygga vid Nygatan avvaktade styrelsen några år. Ovissheten om tillvaron tiden efter första världskriget var en bidragande orsak till inaktiviteten. År 1922 uppenbarade sig ett nytt tillfälle och föreningen lyckades byta sin tomt vid Nygatan mot en större uppe på Oxbacken. Det är ett rätt centralt läge där Oxbacksgatan korsar St:a Ragnhildsgatan.

Vid den tiden hade föreningen nära 90 000 kronor disponibla för ett bygge. Man lyckades engagera arkitekten Tore Lindhberg för att rita ett Folkets Hus. Lindhberg var en framgångsrik arkitekt som etablerat sig i staden 1914. Han lyckades väl med uppgiften att rita in en monumental byggnad på den oregelbundna tomten. Huvudfasaden kom att läggas ut mot det öppna Oxbackstorget framför de båda skolhusen. Den pampiga entrén placerades så att den syntes väl både från söder och öster. Även denna gång ritades byggnaden i en traditionell klassicistisk stil, dock stramare och mera enhetlig än Cederströms förslag tio år tidigare.

En noggrann kostnadsberäkning för det blivande storbygget stannade vid 420 000 kronor. Mellanskillnaden mellan det egna kapitalet och slutsumman lånades av Försäkringsaktiebolaget Folket, LO, Södermanlands Enskilda Bank och Metalls Avd. 30. Bygget drevs i egen regi med stora uppoffringar av de inblandade och generositet från leverantörerna.

Den 9 november kunde styrelsen, under ordförandeskap av Joel Johansson, hålla ett möte under eget tak. Den anslående invigningen skedde den 23 december samma år.

ETT FOLKETS HUS MED MÅNGA FUNKTIONER

Det nya Folkets Hus blev en tillgång inte bara för Arbetarkommunen och Partiet utan för hela staden. Den stora A-salen, med sin stora scen, lämpade sig utmärkt för olika ändamål och där kunde man spela teater och revy med större uppsättningar, något som blev en tillgång för kulturlivet i staden. Där ordnades även offentliga danser, en aktivitet som ditintills mest anordnats utomhus sommartid. För många blev Folkets Hus ett andra hem; i veckorna fackföreningsmöten och studiecirkelar och under helgerna nöjen.

Gamla Folkets Hus på Oxbacken stod klart i slutet av 1923 och användes flitigt till dess att Nya Folkets Hus invigdes hösten 1970. Sommaren 1971 revs den gamla byggnaden, här sedd från sydost.

Under tiden fram till slutet av 1940-talet räckte byggnaden till för de många aktiviteterna. Men den starka folkökningen efter andra världskriget gjorde att Folkets Hus i början av 1950-talet blev för litet och trångt. Med förändrade anspråk hos publik och arrangörer upplevdes byggnaden som gammaldags, omodern och svår att förändra. Det var även vid den tiden man inom styrelsen och Arbetarkommunen började diskutera möjligheterna att bygga ett nytt Folkets Hus.

En stor brist hos den gamla byggnaden var att den saknade lämpliga lokaler för matservering. För middagar och banketter var man i stor utsträckning hänvisad till Stadshotellet eller andra festlokaler. Även kafédelen var liten och otidsenlig. På flera håll i landet uppfördes vid den tiden nya Folkets Hus som kom att stå som förebilder.

SMÅMYNT BLIR KAPITAL

Det framstod som helt klart för Folkets Hus-föreningens styrelse att man måste satsa på ett nytt och stort Folkets Hus. Kapitalinsatserna skulle bli stora och man inledde 1958 en uttaxering med 25 öre per medlem och vecka inom Arbetarkommunen, ett s k "tolvskillingsbidrag". Insatsen kan tyckas liten, men faktum är att föreningen i slutet av 1969 hade fått in cirka 890 000 kronor den vägen.

Tankarna på ett nybygge aktualiserade åter tomtfrågan och finansieringen. Efter flera turer kunde Södertälje stad erbjuda hovkonditor Davidssons Nytomta vid Järnagatan alldeles intill Brandstationen. I samband med det planerade nybygget ville kommunen lösa sin teaterfråga. I den Jonassonska kulturutredningen från år 1965 finns den omnämnd. Enligt utredningen fanns det sedan många år en stark önskan hos Södertäljes invånare att få en riktig teater. Där fanns ett bra tillfälle att göra samordningsvinster. Ett fristående teaterbygge skulle bli dyrt, men genom att lägga teatern som en del i Folkets Hus skulle man reducera kostnaderna för såväl anläggning som drift.

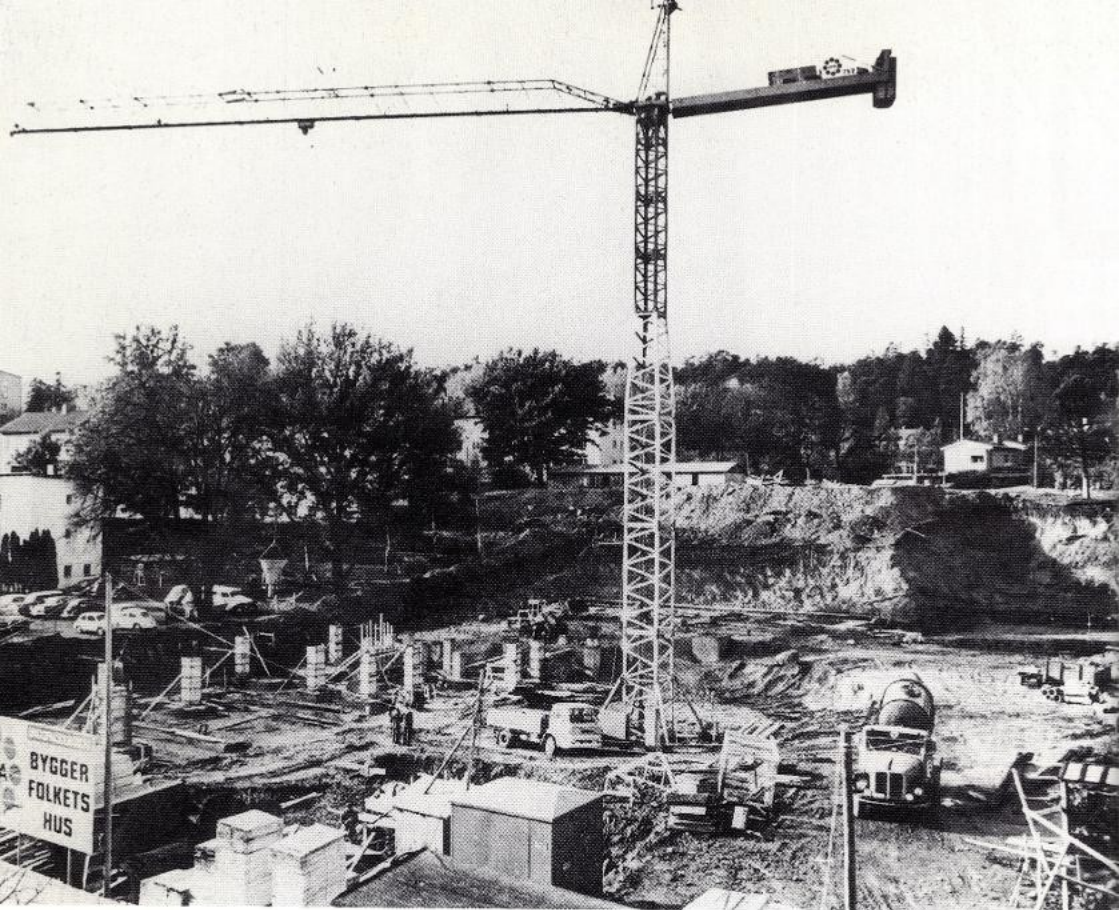
Planerna på ett nytt Folkets Hus blev allt fastare och vid mitten av 1960-talet tog styrelsen kontakt med arkitekten Lennart Green som gjorde skisser. Så småningom enades man om ett komplex med samlingslokaler, kontor och teater med en total golvyta av 8 650 kvm. Den nya Folkets Hus-byggnaden blev en skapelse i traditionell 60-talsstil, enkel och funktionell. Samlingslokalerna ligger i frontlinjen mot Järnagatan med grupprum och kontor i de bakre linjerna. Scenhuset och kontorsdelen höjer sig över komplexet och skapar tillsammans en imponerande volym.

Det symboliska första spadtaget togs den 27 augusti 1968 av den 88-årige veteranen, typografen och fackföreningsmannen Johannes Andersson i närvaro av en liten grupp inblandade. Generalentreprenör för storbygget blev BPA i Eskilstuna. Från början beräknades den totala byggsumman till 12 miljoner kronor, men genom omdisponeringar och konstruktionsändringar justerades summan till 13 miljoner.

Veteranen Johannes Andersson fick äran att ta det första spadtaget för det kommande storbygget, vilket skedde den 27 augusti 1968.

År 1965 hade föreningen anställt Birger Kjellström som föreståndare och det blev han som fick dra mycket av det tunga lasset för nybygget och överflyttningen från den gamla. Han var dock inte ensam, utan många lade ner åtskilliga timmar av hårt arbete för att få företaget i land.

*Under slutet av 1968 utgjorde gamla fastigheten Ny-
tomta, bredvid Brandstationen t.v., en gigantisk byggar-
betsplats. I bakgrunden ser man en del av Parkgatan.*

INVIGNINGEN

Efter mycket slit kunde det nya Folkets Hus invigas fredagen den 4 september 1970. Efter svenska förhållanden var det en stor anläggning och uppmärksamheten blev därefter. Pressen hade flera stora artiklar om byggnaden och dess funktioner. Bl a uppmärksammades kombinationen Folkets Hus – teater. Bland de många gästerna märktes

Estrads stora salong har varit platsen för många evenemang som på bilden där Sten Andersson är omgiven av många kända södertäljekamrater.

dåvarande utbildningsministern Ingvar Carlsson. Folkets Hus-chefen i Sverige, Thage G Peterson, förrättade invigningen. Glädjen och stoltheten över den nya byggnaden var påtaglig. Under hösten hade Östra Folkets Hus-distriktet och Broderskapsgruppen kongresser i Södertäljes eleganta salar. Anläggningen fick på så sätt en flygande start. Tempot har inte mattats under åren och ledningen för Folkets Hus kan inte utan stolthet säga att "det har under åren bara funnits fler stadsråd i Riksdagshuset än i Folkets Hus i Södertälje".

DEN FORTSATTA ANVÄNDNINGEN

Otvivelaktigt hade många knutit stora förhoppningar till det nya Folkets Hus. Dessa förväntningar kom ej heller på skam. Södertäljes exceptionella utveckling under 1960-talet hade skapat ett stort tryck på samlingslokaler och Folkets Hus hade inga problem med att hyra ut sina. Den egna verksamheten med fackföreningsmöten och studiecirkel fick en ny injektion i de nya lokalerna. Till detta bidrog den trevliga kafeterian som blev en uppskattad plats i pauserna.

Men framförallt var det den nya stora samlingssalen Trombon som blev flaggskeppet i uthyrningsflottan. Vid kommunsammanslagningen 1971 visade det sig att den påkostade sammanträdessalen i Nya Rådhuset blev för liten för den utökade gruppen ledamöter i kommunfullmäktige. Ledamöterna fick istället sammanträda i Trombon, något som de fortfarande gör.

Den stora salen blev snabbt en omtyckt lokal för större evenemang som föredrag, middagar och danser. Det centralt placerade stora köket gör att de som planerar verksamheten har stor flexibilitet och kan genom snabba ommöbleringar tillgodose varierande önsksningar.

Den stora rymliga teaterlokalen Estrad blev nästan omedelbart en stor framgång. Dess verksamhet behandlas i ett särskilt avsnitt längre fram i denna skrift.

Under de tjugo år som gått har mycket hunnit hända inom Folkets Hus. Konferenser och möten har avlöst varandra. Socialdemokratiska partiet har av naturliga skäl varit en trägen gäst, i likhet med fackförbund av olika slag. Under åren har säkerhetsaspekterna blivit allt viktigare i takt med att internationaliseringen och de därmed ökade spänningarna tilltagit. Man kan bara tänka på komplotten mot Anna Greta Leijon där några konspiratörer skulle kidnappa henne och föra henne utomlands i en låda. Stadsministern Olof Palme var en ständigt hotad person som förutsatte god bevakning.

Bland de personer som varit knutna till driften av Folkets Hus kan nämnas Birger Kjellström som år 1978 efterträddes av Stig Blomqvist, medan Birger blev Husets kamrer. Blomqvist i sin tur fick den nuva-

socialdemokraterna i Stockholms län distriktskongressen 1973

Vid distriktskongressen 1973 talade bl.a. Olof Palme, en ofta sedd gäst på Folkets Hus.

rande chefen, Sven-Gunnar Edström, till efterträdare 1988. I mars 1971 anställdes Lars Forsberg för att leda restaurangrörelsen på Folkets Hus. I och med Forsbergs delpensionering 1989 förstärktes restaurangsidan genom att Leif Jonsson anställdes som restaurangchef. Från det gamla Folkets Hus med sina fyra anställda, växte personalen till ett tjugofemtal vid överflyttningen 1970. Personalomsättningen har varit låg, vilket har betytt en stabilitet i verksamheten.

Ändrade förutsättningar för verksamheten har under senare år givit Folkets Hus-chefen och de anställda en tuff uppgift, men med samlade krafter har man givit sig i närkamp med problemen och är på god väg att lyckas. Gästerna i Folkets Hus kommer numera i större utsträckning från samhällets alla delar. Av den anledningen kan Folkets Hus-föreningen se den framtida verksamheten an med god tillförsikt. Folkets Hus har i sina nuvarande lokaler haft två framgångsrika decennier och kommer med stor sannolikhet att bli det även i fortsättningen. Folkets Hus behövs i samhället.

ESTRADS VERKSAMHET

Som tidigare nämnts ville Södertälje stad ha ett samarbete med Folkets Hus för att lösa teaterfrågan. Genom ett betydande bidrag från kommunen och ett mindre från Statens Teater- och Musikråd kunde man uppföra en modern teatersalong med scen och maskineri i Folkets Hus-byggnaden. En framgångsrik teaterverksamhet har aktivt bedrivits av kommunen på Estrad.

Att verksamheten blev så framgångsrik beror till stor del på att dåvarande kulturförvaltningen anställde en särskild teaterintendent med uppgift att lägga program, engagera artister och ensambler samt se till att utbudet blev varierat. På den befattningen anställdes 1970 Harry Olt som fortfarande är verksam.

Redan från början satsade kulturnämnden stora summor på att ge södertäljeborna ett rikt varierat utbud. Genom subventionering och rabatterbudanden kunde publiken för en mycket måttlig penning se och höra förnämliga evenemang av olika art. 1970-talets storsatsningar har under 1980-talet allt mer nagats i kanten av de nerskärningar som drabbat kultursektorn.

Att på det begränsade utrymme som här gives försöka få med allt väsentligt som framförts på Estrads scen är meningslöst. Ett litet axplock kan dock vara berättigat.

Inledningsvis spelades Riksteaterns uppsättning av "Spelman på taket" med Gösta Bernhard i huvudrollen, en tillställning många kommer ihåg med glädje. Dramatiska Teatern har vid flera tillfällen lämnat sina scener i Stockholm och framträtt i Södertälje, den lokala publiken till fromma. Riksteatern har helt enligt sina statuter varit en trägen gäst, många andra teatergrupper inte att förglömma.

Musiken har verkligen fått sin del och publiken har kunnat lyssna till förnämliga framföranden av såväl klassisk musik som mera moderna tongångar i form av musikaler och jazzmusik, rock och blues. Den populära folkmusiken har kunnat höras vid flera tillfällen, bl a har blivande riksspelmän fått spela upp inför en kritisk jury och en hängiven publik.

Vid invigningen av Folkets Hus den 4 september 1970 spelades Riksteaterns uppsättning av "Spelman på taket" med bl.a. Inga Gill och Gösta Bernhard i rollerna.

Soloframträdanden av olika slag har förekommit ofta under de gångna två årtiondena, förnämliga sologitarrister och vissångare är bland dessa. De lokala musikgrupperna har vid flera tillfällen kunnat samlas till festivaler och där mött en trogen publik.

Även dansen har fått visa sina företrädare, kanske då främst Cullbergballetten, men även andra inte fullt så ryktbara grupper. Det är särskilt under 1980-talet som dansarna har kommit fram som scenartister inte bara på det professionella planet.

En form av underhållning som alltid har sin speciella publik är revyn. Såväl riks- som lokalrevyer har fått publiken att skratta på Estrad under åren. Täljerevyn har med växlande framgång sökt med ganska vänlig satir att skildra de lokala händelserna.

Folkets Hus-rörelsens visningsform för kvalitetsfilm, Bio Kontrast, har av Folkets Hus framgångsrikt drivits i egen regi.

Denna snabba överblick ger bara en antydning om det som förekommit på Estrad under åren. Teaterintendenten Harry Olt är givetvis den man som skall göra en sammanfattning av tidsperiodens sceniska händelser. Men man kan fastslå att Estrad haft stor betydelse när det gäller att förmedla den sceniska konsten vad gäller teater, musik och dans.

Vi gratulerar till Folkets Hus första 20 år och ser fram mot fortsatt samarbete.

Arpro	G Dafgård	Rekal
Annonsbyrå Annorlunda	Gardin & mattspecialisten	Rensab
Arvid Nordqvist	Gunnars Radio	Roffes Konditori
Arla		
Bildra	H. A. Ljudproduktion	Södertälje Trävaru
Br Ljungberg Tryckeri	Hildebrands	Södertälje Färghandel
BPA	Hugin Sweda	Södertälje Mattvätt
Bergvikstvätten	Hygienanläggningar	Södertälje Byggmarknad
Beji Dekor	Holmbergs Rör	Södertörns Tryckeri
	Järnbolaget	Södertörns Kontorsservice
Cerberus		Svenska Energiljus
Conor Info	Kone Hissar	Stockholms Pianoservice
Canteen	Konsum Stockholm	Sel R Johansson
Cleaning		Securitas
Chemsearch	Lennart Pettersson Bilfirma	Swedsign
	Larssons Fukt	Sennheiser
Duni Bilå		Stilreklam
Delphi	Max Nivå	Trosa Glas
	Målarägg	Tivoliservice
Edberg & Andersson		Telge Energi
Esselte	Nilsson & Luthman	Tidermans
	Nordbanken	Telge Lås & Nyckel
Företagshygien		Tempus
Falcon	OK	Tvättman
Fiskgrossisterna		Wege Signalkonsult
Folksam	Pitney Bowes	
F:a Scen mekanik	Presam	Ångtvättbilen